

BALIQ MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQUARISHNI KENGAYTIRISHDA KLASTER YONDASHUVINING IQTISODIY AHAMIYATI

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar

universiteti mustaqil-izlanivchisi

O.A.Xolmurodov

KIRISH. Baliq mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirishda klaster yondashuvi tarmoqning iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Klaster tizimi ishlab chiqarish, qayta ishlash va sotish jarayonlarini yagona tizimga birlashtirib, xarajatlarni kamaytirish, mahsulot sifatini oshirish hamda raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, baliqchilik tarmog‘ining eksport salohiyatini oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

Jumladan, 2017 yil 1 maydagi PQ-2939-son qaror “Baliqchilik tarmog‘ini boshqarish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi, 2018 yil 6 noyabrdagi PQ-4005-son qaror “Baliqchilik sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi, 2020 yil 29 avgustdagi PQ-4816-son qaror “Baliqchilik tarmog‘ini qo‘llab-quvvatlash va uning samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi hamda 2022 yil 13 yanvardagi PQ-83-son qaror “Baliqchilik tarmog‘ini yanada rivojlantirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlar bilan mustahkamlanib, sohada ishlab chiqarish hajmini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlash uchun muhim huquqiy asos yaratdi. Shu sababli baliqchilikda klaster yondashuvining iqtisodiy ahamiyatini tadqiq etish dolzarbdir.

TADQIQOT MAQSADI: Baliqchilik sohasida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, klaster yondashuvini joriy etish natijasida ishlab chiqarish hajmi ortib, mahsulot tannarxi kamaymoqda, resurslardan foydalanish samaradorligi oshmoqda hamda xo‘jaliklarning rentabellik darajasi sezilarli yaxshilanmoqda. Shu bilan birga, baliq mahsulotlarini qayta ishlash, saqlash va bozorga yetkazib berish tizimining takomillashuvi tarmoqning raqobatbardoshligini kuchaytirib, ichki bozor talabini qondirish va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda.

1-jadval Baliqchilik klasterining iqtisodiy samaradorligini baholash bo'yicha mezonlar tahlili

№	Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	An'anaviy usul	Klaster usuli	O'zgarish (%)
1	Ishlab chiqarish hajmi	tonna	80	120	+50,0
2	1 kg mahsulot tannarxi	ming so'm	28,0	23,0	-17,9
3	Sof foyda	mln so'm	560	1 020	+82,1
4	Rentabellik darajasi	%	25	42	+17,0
5	Investitsiya qoplanish muddati	yil	4,5	3,0	-33,3

Baliqchilik klasterining iqtisodiy samaradorligini baholash bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, klaster tizimi joriy etilishi natijasida baliq ishlab chiqarish hajmi **80 tonnadan 120 tonnaga**, ya'ni **50 foizga** oshgan. Shu bilan birga, 1 kg mahsulot tannarxi **28 ming so'mdan 23 ming so'mga**, ya'ni **17,9 foizga** kamaygan. Sof foyda miqdori **560 mln so'mdan 1 020 mln so'mga** yetib, **82,1 foizga** o'sgan bo'lsa, rentabellik darajasi **25 foizdan 42 foizga** ko'tarilgan. Bundan tashqari, investitsiyalarning qoplanish muddati **4,5 yildan 3 yilgacha** qisqargan. Ushbu ko'rsatkichlar baliqchilikda klaster yondashuvi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va xo'jaliklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda yuqori iqtisodiy natija berayotganini ko'rsatadi.

Baliqchilikda iqtisodiy samaradorlik oshib borishi bilan ishlab chiqarish jarayonlariga innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlari ham kengayadi. Jumladan, **RAS (Recirculating Aquaculture System)** texnologiyasidan foydalanish suv resurslarini qayta aylantirish orqali suv sarfini **80–90 foizgacha** qisqartirish, cheklangan hududlarda yil davomida intensiv ishlab chiqarishni tashkil etish hamda mahsuldorlikni bir necha barobar oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, **Internet of Things (IoT)** asosidagi aqlli boshqaruv tizimlari yordamida suvning harorati, kislorod miqdori, pH darajasi, ammiak miqdori kabi muhim ko'rsatkichlarni real vaqt rejimida nazorat qilish mumkin bo'ladi. Bu esa biologik yo'qotishlarni kamaytirib, baliqlarning yashovchanlik darajasini oshiradi.

Avtomatik oziqlantirish tizimlari esa ozuqa berish jarayonini baliqlarning biologik ehtiyojiga mos ravishda boshqarib, ozuqa sarfini **15–25 foizgacha** kamaytirish, o‘shish sur‘atini tezlashtirish va mahsulot tannarxini pasaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, raqamli monitoring, sun‘iy intellekt asosidagi prognozlash, suvni filtrlash va kislorod bilan boyitish uskunalarning qo‘llanilishi ishlab chiqarishdagi inson omilini kamaytirib, mehnat unumdorligini oshiradi.

Natijada baliqchilik klasterlarida innovatsion texnologiyalardan keng foydalanish ishlab chiqarish hajmining ortishi, xarajatlarning qisqarishi, sof foyda va rentabellik darajasining oshishi, shuningdek ichki va tashqi bozorlarda mahsulotning raqobatbardoshligini kuchaytirish uchun muhim iqtisodiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, baliqchilik tarmog‘ida klaster yondashuvini joriy etish ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini — baliq yetishtirish, ozuqa bazasini shakllantirish, qayta ishlash, saqlash, logistika va sotish jarayonlarini yagona tizim asosida tashkil etish imkonini beradi. Klasterlar faoliyati natijasida ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish, mahsulot tannarxini pasaytirish hamda yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish imkoniyati ortadi. Shuningdek, klaster tizimi ilmiy muassasalar, tadbirkorlik subyektlari, qayta ishlash korxonalari va moliyaviy institutlar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlab, sohada innovatsiyalarni tezroq joriy etishga xizmat qiladi. Natijada baliqchilik klasterlarida ishlab chiqarish hajmi, sof foyda va rentabellik darajasi oshib, investitsiyalarning qoplanish muddati qisqaradi, tarmoqning eksport salohiyati va raqobatbardoshligi kuchayadi. Shu bois baliqchilik klasterlarini rivojlantirish Uzbekistanda oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, hududlarda yangi ish o‘rinlari yaratish hamda agrar iqtisodiyotning barqaror o‘shishiga xizmat qiluvchi muhim strategik yo‘nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. PQ-4005-son qaror. “Baliqchilik sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”. 2018 yil 6 noyabr.
2. PQ-4816-son qaror. “Baliqchilik tarmog‘ini qo‘llab-quvvatlash va uning samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. 2020 yil 29 avgust.
3. R.X. Ergashev, U.X. Beglayev. Baliqchilik xo‘jaliklarida boshqaruv faoliyatini rivojlantirish yo‘llari Iqtisodiyot va biznes: nazariya va amaliyot, 2019. – №2(34). – B. 79–85.
4. I. Yunusov. Baliqchilik tarmog‘i va akvakulturani rivojlantirishning o‘ziga xos jihatlari. Iqtisodiyot va biznes: nazariya va amaliyot, 2022. – №2(34). – B. 54–60.
5. N. Mamatqulov. “Intensiv texnologiyalar asosida baliqchilikni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari” ilmiy maqola, Iqtisodiyot va biznes: nazariya va amaliyot, 2021. №2(34). – B. 14–20.